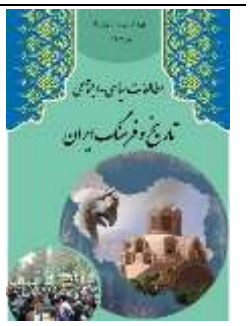
Journal Website

Article history:
Received 11 July 2026
Revised 06 November 2026
Accepted 13 November 2026
Initial Publication 16 November 2026
Final Publication 22 December 2026

Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History

Volume 5, Issue 4, pp 1-23

The Structure of Loan Documents in the Egibi Family

Ridha. Mohan Doyan AlSalihi[1], Hossein. Badamchi[2*]

[1] Ph.D. Student, Department of History, University of Tehran, Tehran, Iran
[2] Associate Professor, Department of History, University of Tehran, Tehran, Iran

*** Corresponding author email address**: Hbadamchi@ut.ac.ir

A r t i c l e I n f o

Article type:
Original Research

How to cite this article:
Mohan Doyan AlSalihi, R. & Badamchi, H. (2026). The Structure of Loan Documents in the Egibi Family. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, *5*(4), 1-23.

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

A B S T R A C T

Many studies concerning the Egibi family have examined loan documents primarily from the perspective of economic and financial activities, whereas the legal and textual structures of these documents have received relatively little systematic attention. This study seeks to elucidate the structure and constituent elements of the Egibi family's loan documents and the manner in which they established and regulated the legal relationships and obligations between the contracting parties through a comparative examination of these documents. The research adopts a historical-analytical approach based on the collection, textual analysis, and comparative examination of the Egibi family's loan documents spanning the Neo-Babylonian and Achaemenid periods. Through a structural and legal analysis of these documents, the study aims to identify patterns of documentary practice and trace the extent of their continuity across the transition of political power. The findings indicate that loan documents followed a relatively standardized structure encompassing the specification of the subject matter and amount of the obligation, identification of the contracting parties, financial terms and interest provisions, identification of witnesses and the scribe, and recording of the date and place of execution. Where applicable, repayment deadlines and collateral arrangements were also specified. Collectively, these elements transformed economic obligations into legally recognized, written, and evidentially enforceable relationships. The continuity of this documentary pattern from the Neo-Babylonian to the Achaemenid period further demonstrates that the transfer of sovereignty to the Achaemenids did not fundamentally disrupt Babylonian documentary traditions or the underlying structures of credit relationships. Rather, these established practices persisted within the new political framework.

Keywords: *Achaemenid Period; Babylonia; Egibi Family; Loan Documents; Interest; Witnesses; Collateral.*

EXTENDED ABSTRACT

The loan documents preserved in the Egibi family archive constitute a significant body of evidence for reconstructing the legal, economic, and documentary practices of Babylonia from the Neo-Babylonian through the Achaemenid period. Although earlier scholarship has extensively examined the economic activities, financial networks, debt relations, and commercial strategies of the Egibi family, the internal documentary structure of their loan contracts has received comparatively less systematic attention as an independent subject of analysis. Studies of Neo-Babylonian and Achaemenid private archives have demonstrated that debt, interest, pledges, repayment obligations, and family-based commercial networks were central components of Babylonian economic life, while the persistence of contractual traditions across the political transition to Achaemenid rule points to a considerable degree of institutional and legal continuity (Jursa, 2005, 2010; Oelsner et al., 2003; Wunsch, 2002). The Egibi archive is particularly valuable because it contains numerous documents recording silver loans, commodity obligations, interest-bearing debts, pledges, repayment arrangements, witnesses, scribes, and the places and dates of legal transactions. In this context, the present study examines loan documents not merely as records of economic transactions but as structured legal instruments whose constituent elements collectively established, formalized, and secured creditor-debtor relations. The main objective is to identify the recurring structural components of these documents, determine how such components were organized within the contractual text, and explain how the formulation of principal, interest, parties, maturity, collateral, witnesses, scribes, date, and place contributed to the creation and enforcement of legally recognizable obligations. Particular attention is also paid to the continuity of these documentary patterns from the Neo-Babylonian to the Achaemenid period, since the survival of similar contractual formulas under Achaemenid rule provides important evidence for the persistence of Babylonian legal and scribal practices despite changes in political sovereignty (Dandamayev & Shaki, 1992; Démare-Lafont, 2006; Shaki & Dandamayev, 1995).

The study employs a historical-analytical and comparative method based on close textual examination of selected loan tablets from the Egibi archive and related documentary materials. The corpus includes contracts concerning silver loans as well as obligations involving agricultural products and other forms of property, with particular reference to texts such as Dar 170, Dar 491, BM 31230, KT 1463–1466, TCL 13, 193, and other comparable documents. The analytical procedure focuses on the sequence and function of contractual elements rather than solely on the economic value of individual transactions. The first analytical category concerns the subject and amount of the obligation. In many documents, the obligation consists of silver, recorded according to the Babylonian weight system of the mina and shekel. The precision of these measurements was legally significant because the specification of quantity established the exact principal against which interest and subsequent obligations could be calculated (Jursa, 2010; Powell, 1987). In certain documents, the text also records qualitative features of the silver, including expressions such as ginnû and references to alloy standards. The occurrence of such terminology demonstrates that the contractual description of the object of debt could include not only quantity but also quality, form, or standards relevant to the acceptance of silver in payment. Watai's discussion of silver types circulating in Achaemenid Babylonia and Jursa's broader analysis of money use in first-millennium Babylonia support the view that the specification of silver could have practical significance for determining the acceptable medium of repayment (Jursa, 2010; Watai, 2002). The same structural logic is evident in obligations involving agricultural produce, such as dates, where the exact quantity of the commodity is specified. Thus, whether the obligation concerned silver or agricultural goods, the initial

part of the contract normally established the object and extent of the debt in a manner sufficiently precise to define the debtor's liability.

A second major structural component is the identification of the contracting parties and the linguistic formulation of their legal relationship. Babylonian debt documents normally record personal names, patronymics, and, where appropriate, family affiliations, thereby situating the contracting parties within recognizable social and genealogical frameworks (Joannès, 2024; Oelsner et al., 2003). However, the function of these identifications extends beyond simple naming. The documents use specific syntactic constructions, particularly ina UGU or ina muḫḫi, to indicate that a particular asset or financial obligation is "upon" or "owed by" a specified debtor. This formula links the creditor, the object of the debt, and the person responsible for performance in a legally meaningful textual relationship. In documents such as KT 1466, Dar 170, BM 31230, and KT 1465, the position of the creditor and debtor is therefore established both through personal identification and through the formulaic grammar of obligation. The persistence of this linguistic pattern from the Neo-Babylonian to the Achaemenid period indicates that the change in political rule did not fundamentally alter the legal language through which debt was attributed and responsibility for repayment was expressed (Csabai, 2020; Panayotov & Wunsch, 2014). Moreover, the structure of some renewed or related loan documents demonstrates that contractual texts could distinguish between a primary debt and other outstanding obligations involving one of the same parties. BM 31230, for example, preserves the principal relationship attested in Dar 170 while referring to another debt involving one of the debtors, thereby showing that scribal drafting was capable of differentiating overlapping obligations within a broader credit network (Csabai, 2020). This precision is important because it reveals that Babylonian loan documents did not simply record transactions but organized rights and liabilities through a relatively stable technical language.

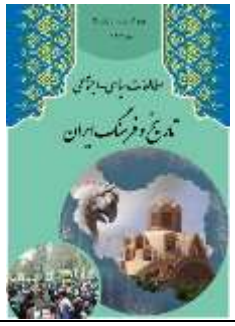
Interest clauses represent another central component of the structure of Egibi loan documents. The evidence shows that interest was not imposed uniformly on every financial obligation, but when present, its rate and calculation were stated through formulaic expressions. A frequently attested arrangement required the debtor to pay one shekel of silver per mina per month, equivalent to one-sixtieth of the principal monthly and approximately twenty percent annually under a simple annual calculation. This formula is attested in both Neo-Babylonian and Achaemenid documents and therefore reflects continuity in the calculation of interest across the political transition (Csabai, 2020). However, the surviving corpus also demonstrates substantial variation, including annual rates equivalent to approximately 8.33 percent, 12.5 percent, 16.66 percent, and 20 percent, indicating that interest was determined by the terms of individual transactions rather than by a single universally applicable rate (Csabai, 2020; Ellis, 1984; Hunger, 1970; Jursa, 1998). The beginning of the interest period could likewise vary. Interest might accrue from the date of the contract, from the following day, or from the beginning of a later month, and BM 31230 is especially significant because it contains an unusual formulation referring to two months in relation to the commencement of interest. This feature becomes particularly important in light of Babylonian intercalation and the relationship between regular and intercalary Addaru, demonstrating the extent to which contractual calculation could depend on calendrical precision (Csabai, 2018, 2020; Ossendrijver, 2018; Parker & Dubberstein, 1956). The contracts further reveal that actual payment or receipt of interest could be recorded separately from the principal debt. Some documents specify that interest had been received through the end of a particular month, while others record only the amount paid. Accordingly, the

contractual structure distinguishes between the establishment of an interest obligation and the documentary recording of its subsequent discharge (Wunsch, 2002).

Witnesses, scribes, dates, and places form another recurring cluster of structural elements that contributed to the documentary and legal stability of these obligations. In Babylonian legal practice, contracts were normally drawn up by professional scribes in the presence of witnesses, and the final section of a document frequently contained the names of witnesses, the scribe, the place of execution, and the date (Dandamayev & Shaki, 1992; Spada, 2014). The loan documents of the Egibi archive follow this pattern with considerable regularity. Some texts contain only a few witnesses, while others include larger groups drawn from different social strata. Particularly significant is TCL 13, 193, where the witness list includes individuals holding judicial, administrative, and religious offices, indicating that the social composition of witnesses could reflect the circumstances and importance of the transaction (Abraham, 1997; Tolini, 2011). By contrast, other Egibi documents identify witnesses primarily by name, patronymic, and family affiliation. The recurrence of certain witnesses across multiple documents further suggests that credit transactions were embedded in enduring social and professional networks rather than being isolated legal acts (Csabai, 2020). The scribe likewise had a structural role in producing the written form through which the transaction became legally documented. The final dating clause generally specifies city, day, month, regnal year, and royal title, providing a precise chronological and geographical framework. This pattern appears in documents from both the Neo-Babylonian and Achaemenid periods and is found not only in contracts executed in Babylon but also in texts written in other locations such as Susa (Oppenheim et al., 1977; Tolini, 2011). The persistence of this documentary conclusion reinforces the argument that Babylonian contractual form remained highly stable across changes in imperial rule.

The evidence concerning maturity, collateral, renewal, and settlement demonstrates that loan contracts also provided mechanisms for managing the later stages of the credit relationship. Repayment dates were not included uniformly in every document. Some contracts contain no explicit maturity date for the principal, whereas others specify the month in which silver, dates, or other goods were to be delivered. In certain cases, the place of repayment is also stated, especially where the place of execution differed from the place of performance, as in obligations contracted at Susa but payable in Babylon (Tolini, 2011; Waerzeggers, 2010). Collateral was likewise not an obligatory component of every loan, but when present it could include houses, agricultural land, slaves, productive property, or future agricultural produce. Such arrangements often protected the creditor by excluding competing claims against the pledged property until repayment was complete (Panayotov & Wunsch, 2014; Wunsch, 2002). In some contracts, the income generated by pledged property was explicitly integrated into the calculation of interest, demonstrating a sophisticated relationship between principal, collateral, and the economic benefits derived from pledged assets (Csabai, 2020; Ellis, 1984). Other documents show that debts could remain outstanding for extended periods, be renewed in a new contract, attract penalty interest after non-payment, or continue to encumber property until settlement. These examples indicate that the credit relationship recorded in the Egibi archive should be understood as a process rather than a single event. The contract initiated a legally structured relationship that could subsequently be renewed, modified, secured, partially discharged, or enforced. Overall, the examination of the Egibi loan documents demonstrates that their structure was based on a relatively coherent combination of elements defining the object of debt, the parties, interest conditions, witnesses, scribal authentication, date and place, maturity, and collateral. These elements collectively transformed an economic transaction into a written and legally

recognizable obligation. The continuity of these structural features from the Neo-Babylonian into the Achaemenid period indicates that the establishment of Achaemenid political authority did not fundamentally disrupt Babylonian documentary practice or the basic legal mechanisms governing private credit. Instead, established contractual forms continued to operate within the new imperial framework, preserving both the technical vocabulary and the institutional logic of Babylonian credit relations.

مطالعات سیاسی–اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران

دوره ۵، شماره ۴، صفحه ۲۳-۱

وبسایت مجله

تاریخچه مقاله
دریافت شده در تاریخ ۲۰ تیر ۱۴۰۵
اصلاح شده در تاریخ ۱۵ آبان ۱۴۰۵
پذیرفته شده در تاریخ ۲۲ آبان ۱۴۰۵
اولین انتشار در تاریخ ۲۵ آبان ۱۴۰۵
انتشار نهایی در تاریخ ۱ دی ۱۴۰۵

ساختار اسناد وام در خاندان اِگیبی

رضا موحان دویان الصالحی[۱]، حسین بادامچی[۲*]

۱. دانشجوی دکتری، گروه تاریخ، دانشگاه تهران، تهران، ایران
۲. دانشیار، گروه تاریخ، دانشگاه تهران، تهران، ایران

***ایمیل نویسنده مسئول:** Hbadamchi@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله
پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:
موحان دویان الصالحی، رضا.، و بادامچی، حسین. (۱۴۰۵). ساختار اسناد وام در خاندان اِگیبی. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۵(۴)، ۲۳-۱.

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

چکیده

بسیاری از پژوهش‌های مربوط به خاندان اِگیبی، اسناد وام را عمدتاً از لحاظ فعالیت‌های اقتصادی و مالی بررسی کرده‌اند؛ در حالی که ساختار حقوقی و نوشتاری این اسناد کمتر به‌صورت یکپارچه بررسی شده است. این پژوهش تلاش دارد تا با بررسی و مقایسهٔ اسناد وام خاندان اِگیبی، ساختار و عناصر تشکیل‌دهندهٔ این اسناد و چگونگی تنظیم رابطهٔ و تعهدات میان طرفین را تبیین کند. روش انجام این پژوهش تاریخی ـ تحلیلی است که بر پایه گردآوری، واکاوی متنی و مقایسه تطبیقی اسناد وام خاندان اِگیبی در بازه زمانی دوره نوبابلی تا هخامنشی صورت گرفته است؛ تا از طریق تحلیل ساختاری و حقوقی اسناد، الگوهای سندنویسی و میزان تداوم آن‌ها در انتقال قدرت ردیابی شود. پژوهش نشان می‌دهد که اسناد وام از الگویی نسبتاً منسجم پیروی می‌کردند که تعیین موضوع و مقدار تعهد، شناسایی طرفین، شرایط مالی و بهره، شهود و کاتب، ثبت زمان و مکان را دربرمی‌گرفت و در موارد مقتضی، سررسید و وثیقه تعیین می شد. این عناصر در کنار یکدیگر، تعهد اقتصادی را به رابطه‌ای حقوقی، مکتوب و قابل استناد تبدیل می‌کردند. تداوم این الگو از دورهٔ نوبابلی تا دورهٔ هخامنشی نیز نشان می‌دهد که انتقال حاکمیت به هخامنشیان موجب گسست اساسی در سنت سندنویسی و ساختارهای بنیادی روابط اعتباری بابلی نشد، بلکه این الگو در چارچوب سیاسی جدید استمرار یافت.

کلیدواژگان: *دورهٔ هخامنشی. بابل. خاندان اِگیبی. اسناد وام. بهره. شاهدان. وثیقه*

مقدمه

اسناد اقتصادی و حقوقی برجای‌مانده از بابل هخامنشی از منابع مهم برای شناخت روابط مالی و قراردادی این دوره به شمار می‌آیند. در میان این اسناد، قراردادهای وام اهمیت ویژه‌ای دارند؛ زیرا عناصر اصلی یک رابطه اعتباری، از میزان وام و بهره تا زمان بازپرداخت، وثیقه و مسئولیت طرفین، در قالبی حقوقی و مکتوب ثبت شده است. ازاین‌رو، بررسی ساختار این اسناد می‌تواند افزون بر محتوای اقتصادی معاملات، چگونگی تثبیت تعهدات و حفظ حقوق طرفین را نیز روشن سازد.

هرچند بسیاری از پژوهشگران به بررسی فعالیت‌های اقتصادی خاندان اِگیبی و روابط اعتباری و حقوقی بابل پرداخته‌اند، معذلک، بیشتر پژوهش‌ها بر محتوای اقتصادی معاملات، سرمایه، شبکه‌های اقتصادی و کارکرد اعتبار متمرکز بوده‌اند؛ درحالی‌که ساختار خودِ اسناد وام، نحوه سازمان‌یافتن عناصر مختلف در متن قرارداد و رابطه میان آن‌ها در تنظیم تعهدات مالی، کمتر به‌عنوان موضوعی مستقل بررسی شده است.

اهمیت بررسی این موضوع در آن است که در ساختار اسناد وام، مبلغ وام، نرخ بهره، مشخصات شهود و کاتب، زمان و مکان تنظیم سند، سررسید، وثیقه و سایر شرایط اجرای تعهد صرفاً اطلاعاتی مستقل از یکدیگر نیستند؛ بلکه نحوه تنظیم و ارتباط آن‌ها، چارچوب حقوقی رابطه میان وام‌دهنده و وام‌گیرنده را شکل می‌دهد. همچنین، حضور یا عدم حضور برخی عناصر در اسناد مختلف می‌تواند با نوع معامله، شرایط تعهد و شیوه تضمین حقوق طرفین ارتباط داشته باشد. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش آن است که ساختار اسناد وام خاندان اِگیبی در بابل هخامنشی چگونه شکل گرفته است، این اسناد از چه عناصر مالی و حقوقی تشکیل شده‌اند و ارتباط و نحوه تنظیم این عناصر چگونه در ایجاد و تضمین تعهدات میان وام‌دهنده و وام‌گیرنده نقش داشته است؟

پژوهش حاضر با بررسی و مقایسه شماری از الواح وام مرتبط با آرشیو خاندان اِگیبی و با بهره‌گیری از مطالعات پیشین، ساختار قراردادها، ترتیب عناصر، نحوه بیان تعهدات و تفاوت‌های موجود میان آن‌ها را بررسی می‌کند. در این راستا، ساختار الواح وام و جایگاه عناصر اصلی آن‌ها، از جمله مبلغ وام، بهره، سررسید، وثیقه، شهود و کاتب، مورد تحلیل قرار می‌گیرد و در ادامه، نحوه استمرار، اجرا یا عدم ایفای تعهدات و ارتباط آن با ساختار قراردادها بررسی می‌شود.

پیشینه پژوهش

در زمینه اقتصاد بابل هخامنشی، روابط اعتباری و فعالیت‌های اقتصادی خاندان اِگیبی، پژوهش‌های متعددی انجام شده است که هر یک از جنبه‌ای خاص به بررسی اسناد و روابط مالی این دوره پرداخته‌اند. از مهم‌ترین پژوهش‌ها می‌توان به آثار کونیلا وونش، به‌ویژه Das Egibi-Archiv و مقاله " Debt, Interest, Pledge and Forfeiture in the Neo-Babylonian and Early Achaemenid Period: The Evidence from Private Archives"، اشاره کرد که اطلاعات گسترده‌ای درباره بدهی، بهره، وثیقه و روابط مالی در آرشیو اِگیبی فراهم می‌کنند. میشیل یورسا نیز در Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC، فعالیت‌های اقتصادی و روابط اعتباری را در چارچوب گسترده‌تر اقتصاد بابل بررسی کرده و زمینه مناسبی برای شناخت جایگاه وام و اعتبار در اقتصاد بابلی فراهم ساخته است. در زمینه فعالیت‌های مالی خاندان اِگیبی، کتاب ابراهام Business and Politics under the Persian Empire: The Financial Dealings of Marduk-nāṣir-apli of the House of Egibi (521–487 B.C.E.) از مطالعات مهم به شمار می‌آید که روابط مالی، تجاری و سیاسی خاندان اِگیبی را بررسی کرده است. همچنین کاسبای در مقاله " Intercalary Months and Interest-Bearing Loans in Babylonia: A Promissory Note from the Egibi Archive" (۲۰۲۰)، با تمرکز

بر اسناد دو وام، برخی جنبه‌های ساختار و شرایط قراردادهای اعتباری را بررسی کرده است. در کنار این آثار، پژوهش‌های Panayotov و Wunsch در New Light on George Smith's Purchase of the Egibi Archive in 1876 from the Nachlass Mathewson، و Joannès در "Social Aspects of Babylonian Names." و Tolini در La Babylonie et l'Iran: les relations d'une province avec le cœur de l'Empire achéménide (539–331 avant notre ère) نیز اطلاعات و شواهد ارزشمندی درباره روابط اقتصادی خاندان اِگیبی و جامعه بابلی ارائه کرده‌اند.

با وجود اهمیت این پژوهش‌ها، رویکرد غالب آن‌ها بررسی فعالیت‌های اقتصادی خاندان اِگیبی، محتوای اقتصادی و حقوقی معاملات، روابط اعتباری یا تحلیل موضوعی اسناد بوده است. در پژوهش حاضر، اسناد وام از زاویه‌ای متفاوت، یعنی به‌عنوان اسناد حقوقی و قراردادی، بررسی می‌شوند. هدف آن است که عناصر تشکیل‌دهنده این اسناد، از معرفی طرفین و مبلغ وام تا بهره، سررسید، وثیقه، شرایط اجرای تعهد، شهود و کاتب، و نحوه ارتباط و سازمان‌یافتن این عناصر در متن قرارداد بررسی شود. همچنین، در مواردی که شواهد اسنادی امکان آن را فراهم کند، استمرار، تجدید یا عدم ایفای تعهدات و پیامدهای آن نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. بدین‌ترتیب، پژوهش حاضر می‌کوشد با تمرکز بر ساختار اسناد وام و رابطه میان اجزای آن‌ها، جنبه‌ای از اسناد اعتباری خاندان اِگیبی را که در مطالعات پیشین کمتر به‌صورت مستقل و مقایسه‌ای بررسی شده است، روشن سازد.

ساختار قراردادهای وام در آرشیو خاندان اِگیبی

اسناد وام، در آرشیو اِگیبی، از یک‌سو شامل وام‌های نقره است (Dar 170، (Strassmaier, 1897)؛ Dar 491: (Strassmaier, 1897؛ (Wunsch, 2002)) و از سویی دیگر، تعهدات مربوط به محصولات کشاورزی و دیگر تعهدات مالی‌اند (KT 1465 = CDLI P431323، (Panayotov & Wunsch, 2014)). هرچند ساختار این اسناد بر مجموعه‌ای از عناصر اصلی حقوقی و مالی استوارند، معذلک، نحوه حضور، ترتیب و تنظیم آن‌ها یکسان نبود و معمولاً به نوع قرارداد و شرایط معامله بستگی داشتند (BM 31230؛ TCL 13, 193).

مبلغ وام و موضوع تعهد

اولین عنصر در ساختار قراردادهای وام در آرشیو خاندان اِگیبی، تعیین دقیق مقدار وام و موضوع تعهد است. در شمار زیادی از اسناد اعتباری، موضوع تعهد نقره (kaspu) است و مقدار آن بر اساس نظام وزنی بابلی، به‌ویژه واحدهای مَنَه (manù) و شِکِل (šiqlu)، ثبت می‌شود (Dar 170؛ Dar 491). در این نظام، هر مَنَه برابر با ۶۰ شِکِل و از نظر وزن تقریبی معادل ۵۰۰ گرم بود، درحالی‌که هر شِکِل حدود ۸/۳۳۳ گرم وزن داشت ((Floor et al., 1992; Jursa, 2010; Powell, 1987)). اصطلاح گینو ginnû نیز در برخی اسناد (چون: BM 31230؛ TCL 13, 193) برای اشاره به نوع یا ویژگی متمایزی از نقره به کار می‌رفت. یورسا، گینو را به نشانه یا شکل متمایز از نقره مرتبط می‌کند که می‌توانسته اطلاعاتی درباره کیفیت نقره یا نهاد تضمین‌کننده خلوص آن ارائه دهد ((Jursa, 2005, 2010)). واتای نیز با بررسی تعدادی از سندهای اقتصادی بابلی از دوره داریوش اول، ša ginnû را به «نقره دارای نشان ginnû» مرتبط کرده و احتمال ارتباط آن را با تضمین رسمی خلوص فلز مطرح کرده است؛ برداشتی که با تفسیر یورسا هم‌خوانی دارد ((Watai, 2002)).

در اسناد بدهی دوره بابلی نو، ساختار اسناد با ذکر مقدار وام آغاز می‌شد. در KT 1466 = CDLI P431324، سال ۱۲ نابونید ۵۴۴ پ.م؛ مقدار نیم مَنَه نقره به‌عنوان موضوع تعهد مشخص شده است:

½MA.NA KÙ.BABBAR

«نیم مَنَه نقره» ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

در این سند، موضوع تعهد و مبلغ ½ manù kaspu (۳۰ شِکِل ـ حدود ۲۵۰ گرم نقره) به‌طور مشخص ثبت شده است (نک: (Powell, 1987)).

این الگو در دوره هخامنشی نیز تداوم داشت. در Dar 170، بدهی به میزان پنج مَنَه نقره ginnû ثبت شده است؛ نقره‌ای که با استاندارد آلیاژی یک‌هشتم تعیین شده است ((Joannès, 2000; Strassmaier, 1897)). در این سند، عبارت kù.babbar šá gìn-nu به‌صورت šá na-da-nu u m aḫari بازخوانی می‌شود؛ یعنی kaspu ša ginnu ša nadāni u maḫāri، kù-babbar = kaspu «نقره». مقدار تعهد پنج منه ۵ /ma.na 5 manû، معادل ۳۰۰ شِکل (حدود ۲.۵ کیلوگرم)، و نوع نقره با اصطلاح ginnu همراه با مشخصه عیار یک‌هشتم نقره مورد تعهد را مشخص می‌کند ((Csabai, 2020)). بنابراین، متن سند تنها مقدار نقره را ثبت نمی‌کند، بلکه مشخصه کیفی نقره مورد تعهد را نیز تعیین می‌کند. این شیوه توصیف با شواهد بررسی‌شده توسط واتای درباره ša ginnu، به‌عنوان نقره‌ای دارای نشان یا مشخصه متمایز، هم‌خوانی دارد ((Jursa, 2010; Watai, 2002)).

همین مقدار در BM 31230 = Bertin 2067 نیز دیده می‌شود:

[۵ma.na kù.babbar šá gìn-nu šá na-da-nu [um]a-ḫa-ri

«پنج مَنَه نقره گینّو، که برای دادن و گرفتن [دادوستد] است» ((Csabai, 2020))

مقایسه BM 31230 با Dar 170 اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا در هر دو سند مقدار پنج مَنَه نقره و اصطلاح ginnu دیده می‌شود. معذلک، در Dar 170 عیار نقره به‌صراحت با عبارت kaspu ša ina 1 šiqil bitqa، یعنی نقره با آلیاژ یک‌هشتم، مشخص شده است؛ درحالی‌که در BM 31230 این توضیح صریح حذف شده است. کاسبای ((Csabai, 2020)) نتیجه گرفت که این تفاوت را می‌توان با تجدید سند وام توضیح داد؛ زیرا BM 31230 تقریباً هفت ماه پس از Dar 170 تنظیم شده و قرارداد جدید همان تعهد پیشین را با شرایط اساسی مشابه بازتنظیم کرده است و کاتب در سند تجدیدشده به ذکر ویژگی اصلی نقره بسنده نکرده است.

نمونه دیگری از تعیین دقیق مقدار نقره در Dar 491 دیده می‌شود. در این سند، مقدار دو مَنَه و هشت شِکِل نقره به‌صراحت ثبت شده است: «دو مَنَه و هشت شِکِل نقره ... بر ذمّه او قرار دارد» ((Strassmaier, 1897; Wunsch, 2002)). در این عبارت، ثبت مقدار نقره (دو منه و ۸ شکل = ۱۰۶۷ گرم) بر اساس دو واحد وزنی manû و šiqlu، میزان دقیق نقره مورد تعهد را مشخص می‌کند (نک: Floor et al., 1992; Powell, 1987).

در TCL 13, 193 نیز مقدار قابل‌توجهی نقره، یعنی ۴۵ مَنَه، در قالب یک تعهد مالی از سوی مردوک‌ناصر-اَپلی به شَرّو-دورو، کارگزار سلطنتی، ثبت شده است. این لوح در مجموعه موزه لوور با شماره MNB 1130 / CCO A.797 / TCL 13,193 ثبت شده و به سال ۱۶ داریوش اول ۵۰۵ پ.م تعلق دارد.

۴5 ma-na kù-babbar šá ina 1 GÍN bit-qa nu-uh-hu-tu

«۴۵ مَنَه نقره که به ازای هر شِکِل، یک‌هشتم آلیاژ دارد و از نوع نقره بریده‌شده است» ((Abraham, 1997; Tolini, 2011)).

عبارت ۴۵/ manû kaspu ša ina 1 šiqlu bitqa nuḫḫutu/ مقدار تعهد، یعنی ۴۵ مَنَه نقره (۲۷۰۰ شکل ـ حدود ۲۲.۵ کغ)، و آلیاژ نقره را به‌طور دقیق مشخص می‌کند (نک: (Jursa, 2010; Powell, 1987; Vargyas, 2001)). به‌علاوه، واژه nuḫḫutu نیز به نوع «نقره بریده‌شده» اشاره دارد؛ یعنی قطعه‌ای از نقره که می‌توانسته از یک ظرف نقره‌ای یا حتی یک سکه نقره‌ای خارجی بریده شده باشد و برای مبادله به کار رود (نک تحلیل: (Watai, 2002)). جالب توجه است که درج این جزئیات درباره شکل و عیار نقره در ساختار سند وام، نشان‌دهنده دقت در تعیین مشخصات موضوع تعهد است و نشان می‌دهد که تعیین مقدار و ویژگی مبلغ مورد تعهد صرفاً ثبت یک رقم مالی

نیز نبود، بلکه بخشی از ساختار قراردادی سند را تشکیل می‌داد. ثبت مقدار نقره بر اساس واحدهای وزنی مشخص، امکان تعیین دقیق میزان تعهد را فراهم می‌کرد و در صورت وجود بهره یا سایر شروط مالی، می‌توانست مبنایی برای محاسبه تعهدات بعدی نیز قرار گیرد.

موضوع تعهد در اسناد اعتباری خاندان اِگیبی به نقره محدود نبود و در برخی موارد، محصولات کشاورزی نیز مستقیماً موضوع تعهد قرار می‌گرفتند. نمونه‌ای مهمی در لوح KT 1465 = CDLI P431323 دیده می‌شود. در این سند که در روز ۸/۲۳، سال سوم کورش بزرگ ۵۳۶ پ.م تنظیم شده، ۷۰ کُر خرما (۱۲.۶۰۰ لیتر) موضوع تعهد است و این مقدار به ایتی-مردوک-بلّاتو، پسر نبو-اَخّه-ایدین از خاندان اِگیبی، بدهکار است.

۱GUR (=۶۰)+۱۰ ZÚ.LUM.MA šá mKI-dAMAR.UTU-TIN

«هفتاد کُر خرما متعلق به ایتی-مردوک-بلّاتو» ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

طرفین قرارداد و شکل‌گیری رابطه حقوقی

دومین عنصر در ساختار اسناد بدهی، به معرفی طرفین و تعیین رابطه حقوقی آنان اختصاص دارد. در این اسناد، پس از تعیین مقدار و موضوع تعهد، نام وام‌دهنده و وام‌گیرنده، همراه با نام پدر و گاه وابستگی خانوادگی آنان، ثبت می‌شود تا هویت طرفین و جایگاه حقوقی آنان در رابطه تعهدی مشخص گردد. چه‌بسا که این شیوه تنظیم، با تعیین روشن اشخاص ذی‌حق و متعهد، به کاهش ابهام درباره مسئولیت طرفین و تضمین حقوق وام‌دهنده کمک می‌کرد (نک: (Joannès, 2024; Jursa, 2005; Oelsner et al., 2003)).

در اسناد بدهی دوره بابلی نو، معرفی طرفین معمولاً بر پایه ذکر نام شخص، نام پدر و گاهی وابستگی خانوادگی آنان صورت می‌گرفت و جایگاه هر یک از طرفین در رابطه تعهدی از طریق ساختار متن و اصطلاحات حقوقی مشخص می‌شد؛ در لوح KT 1466، نقره مورد تعهد به ایتی-مردوک-بلّاتو، پسر نبو-اَخّه-ایدین از خاندان اِگیبی تعلق دارد و تعهد مربوط به آن بر ذمه نبو-بلشونو، پسر شاپیک‌زری از خاندان اَدَد-شِئا قرار گرفته است. بنابراین، ساختار آغازین سند، جایگاه حقوقی دو طرف را مشخص می‌کند:

KT 1466 = CDLI P431324, 1-4:

MA.NA KÙ.BABBAR šá mKI-d(bar!)AMAR.UTU.TIN A-šú šá md+AG ŠEŠmeš-MU A me-gi-bi ina ½
.UGU md+AG-EN-šú-nu A-šú šá mDUB.NUMUN A mdIM-še-e-a

نیم مَنَه نقره که به ایتی-مردوک-بلّاتو، پسر نبو-اَخّه-ایدین از خاندان اِگیبی، بر ذمه نبو-بلشونو، پسر شاپیک‌زری از خاندان اَدَد-شِئا است. ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

در این سند، کاربرد ساختاری ina UGU / ina muḫḫi (در ذمه/ بر ذمه/ بر عهده) نشان می‌دهد که دین بر ذمه کدام شخص قرار دارد. ازاین‌رو، ساختار آغازین سند، پس از معرفی اشخاص، رابطه حقوقی میان صاحب حق و شخص متعهد را به‌صراحت تعیین می‌کند ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

در دوره هخامنشی، این سنت نوشتاری و حقوقی در تنظیم سندهای وام همچنان تداوم یافت.

در Dar 170 مربوط به سال پنجم داریوش اول، رابطه اعتباری میان مردوک-ناصر-اَپلی و نبو-اَپلا-ایدین ثبت شده است (Joannès, 2000; Strassmaier, 1897). همین رابطه در BM 31230 (= Bertin 2067, lines 1–4؛ (Csabai, 2020)) نیز تکرار شده است؛ بی‌آنکه طرفین اصلی قرارداد تغییر کرده باشند:

[۵]ma.na kù.babbar šá gìn-nu ..... šá Idšú-pab-A A-šú šá Iki-damar.utu-din [a I] e-gi-bi ina UGU Idnà-a-mu [A]-šú šá Idnà-karir A lúpa.šeki

پنج مَنه نقره گینّو.....، که به مردوک‌ناصر-اَپلی، پسر ایتی-مردوک-بلَاتو، از خاندان اِگیبی، بر ذمه نبو-اَپلا-ایدین، پسر نبو-اِطیر، از خاندان اِسینّایا، است.

به‌علاوه، در ادامه سند BM 31230، در سطرهای ۷-۸ به بدهی دیگری نیز اشاره شده است:

..... e˹-lat ra-šu-tu [š]á ina UGU IdNÀ -A-mu u Ii-qu-pu˺

..... افزون بر بدهی دیگری که بر ذمّه نبو-اَپلا-ایدین و ایقوپو قرار دارد ((Csabai, 2020)).

ذکر این بدهی در سند تجدیدشده حائز اهمیت است؛ زیرا، با وجود آنکه طرفین تعهد اصلی در Dar 170 و BM 31230 یکسان‌اند، این عبارت از تعهدی دیگر سخن می‌گوید که نبو-اَپلا-ایدین و ایقوپو در آن درگیر بوده‌اند. ازآنجاکه ایقوپو در وام اصلی میان مردوک‌ناصر-اَپلی و نبو-اَپلا-ایدین، طرف قرارداد نیست، این تعهد باید از رابطه اعتباری اصلی تفکیک شود. در نتیجه، BM 31230 افزون بر تجدید وام اصلی، وجود یک تعهد مالی دیگر مرتبط با یکی از طرفین قرارداد را نیز ثبت می‌کند (نک: (Csabai, 2020)).

سندهای مورد بررسی نشان می‌دهند که ساختار ina UGU / ina muḫḫi در صورت‌بندی زبانی و حقوقی اسناد بدهی نقش مهمی داشته است. از نظر زبانی، این ساختار در این کاربرد معنایی نزدیک به «بر عهده» یا «بر ذمّه» دارد و در الگوهایی مانند x ša PN_1 ina muḫḫi PN_2 به کار می‌رود؛ یعنی مال یا تعهد مالیِ متعلق به PN_1 بر عهده PN_2 قرار دارد. از این لحاظ، رابطه میان طرفین تنها از طریق ذکر نام و نسب آنان بیان نمی‌شود، بلکه با استفاده از یک ساختار زبانی مشخص، ارتباط میان طلب مالی و شخص مسئولِ ایفای آن نیز در متن تصریح می‌گردد. در اسناد بدهی، کاربرد ina UGU / ina muḫḫi بدین‌ترتیب در تعیین شخصی که تعهد مالی بر عهده اوست اهمیت دارد و به انتساب مشخص دین به یکی از طرفین کمک می‌کند. بنابراین، این ساختار را می‌توان یکی از عناصر نوشتاریِ صورت‌بندی تعهد در اسناد بدهی دانست که در کنار عناصری مانند مقدار و نوع مال، نام و نسب طرفین و شرایط بازپرداخت، به تعیین روشن رابطه حقوقی میان طلبکار و بدهکار کمک می‌کرد (نک: (Oelsner et al., 2003)).

تداوم این الگو را می‌توان در دیگر اسناد وام نیز مشاهده کرد؛ در Dar 491، مربوط به سال نوزدهم داریوش اول، پس از تعیین مقدار نقره، ساختار ina UGU- / muḫḫi ina در عبارت آغازین سند ظاهر می‌شود ((Strassmaier, 1897; Wunsch, 2002)). نمونه دیگری را می‌توان در KT 1465 = CDLI P431323 مشاهده کرد. در این سند نیز پس از معرفی دارایی مورد تعهد، جایگاه حقوقی طرفین با استفاده از ساختار ina UGU مشخص می‌شود:

šá mKI-dAMAR.UTU-TIN A-šú šá md+AG-ŠEŠmeš-MU A me-gi-bi ina UGU-ḫi md+EN-SUM.NA A-šú šá mri-mut

«..... که به ایتی-مردوک-بلَاتو، پسر نبو-اَخّه-ایدین از خاندان اِگیبی، بر ذمّه بِل-ایدین، پسر ریموت، قرار دارد.» (Panayotov & Wunsch, 2014).

در واقع، استمرار ساختار ina UGU / ina muḫḫi در اسناد حقوقی دوره هخامنشی می‌توان آن را بخشی از یک الگوی زبانی و حقوقی پایدار در تنظیم اسناد بدهی دانست؛ الگویی که در آن، با استفاده از یک ساختار ثابت، ارتباط میان موضوع تعهد، صاحب حق و شخص مسئول اجرای تعهد به‌طور روشن در متن سند ثبت می‌شد و نشان می‌دهد که تغییر قدرت سیاسی و استقرار حکومت هخامنشی موجب گسست در قالب‌های زبانی و حقوقی رایج در اسناد اعتباری بابلی نشد، بلکه بسیاری از شیوه‌های سنتی تنظیم اسناد در چارچوب جدید نیز ادامه یافتند (درباره سنت حقوقی نک: (Dandamayev & Shaki, 1992; Shaki & Dandamayev, 1995)).

بهره وام

در اسناد خاندان اِگیبی، اصل بدهی، نرخ بهره در قالبی منظم در متن سند ثبت می‌شد. یکی از نمونه‌های روشن برای بررسی بهره و کارکرد اقتصادی آن در ساختار اسناد وام خاندان اِگیبی، KT 1466 است.

KT 1466 = CDLI P431324: 4-6.

ša ITI ina UGU 1 ma-ni-e 1 GÍN KÙ.BABBAR ina UGU-ḫi-šú i-rab-bi e-lat ú-il-ti

ماهانه، به ازای هر یک مَنَه، یک شِکِل نقره بر ذمّه او افزوده می‌شود، افزون بر بدهی ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

این شیوه محاسبه بهره در دوره هخامنشی نیز تداوم یافت. مقدار بهره و شیوه ثبت در ساختار سند Dar 170 به این صورت آمده است: «ماهانه، به ازای هر مَنَه نقره، یک شِکِل نقره بر ذمّه او افزوده می‌شود، افزون بر (اصل) بدهی.» ((Csabai, 2020)) در سند BM 31230 = Bertin 2067 نیز همان نسبت محاسباتی حفظ شده است؛ یعنی یک شِکِل نقره در برابر هر مَنَه در هر ماه.

ul-tu u_4 1.kam šá itiŠE ki itiBÁRA šá ITI ina UGU ḫi 1 ma-né-<e> ˹1˺ [G]ÍN kù.babbar [i]na uguḫi-šú i-rab-bi

«از روز نخستِ ماه آدارو و نیسانو، هر ماه به ازای هر یک مَنَه، یک شِکِل نقره به بدهی او افزوده خواهد شد.» ((Csabai, 2020))

با توجه به اینکه هر مَنَه برابر با ۶۰ شِکِل است، یک شِکِل در ماه معادل یک‌شصتم اصل بدهی است؛ بنابراین، در محاسبه ساده سالانه، این نرخ به ۲۰ درصد در سال می‌رسد. بدین‌ترتیب، متون سندها نشان می‌دهد که نرخ بهره به‌صورت نسبتی معین از اصل بدهی و بر مبنای دوره زمانی مشخص تعیین و ثبت شده است. چنان‌که نشان می‌دهند این الگوی محاسبه بهره، با وجود تفاوت زمانی میان اسناد، از ثبات قابل‌توجهی برخوردار بوده است و تغییر از دوره بابلی نو به دوره هخامنشی موجب گسست در این الگوی محاسباتی نشده و همان مبنای تعیین بهره در تنظیم مجدد قرارداد نیز مورد استفاده قرار گرفته است.

همین الگوی محاسبه بهره در Dar 491 نیز دیده می‌شود. در این سند، اصل بدهی ۲ مَنَه و ۸ شِکِل نقره است و نرخ بهره یک شِکِل نقره به ازای هر مَنَه تعیین شده است ((Strassmaier, 1897; Wunsch, 2002)).

از نظر محاسباتی، تعیین یک شِکِل به ازای هر مَنَه در ماه نشان می‌دهد که بهره مستقیماً بر اساس مقدار اصل بدهی محاسبه می‌شد. بنابراین، با وجود تفاوت مقدار اصل بدهی در مقایسه با اسناد پیشین، مبنای تعیین نرخ بهره همچنان همان نسبت ثابت یک‌شصتم اصل بدهی در هر ماه بود. در TCL 13,193 = MNB 1130 نمونه‌ای متفاوت را ارائه می‌کند. در این سند، مبلغ ۴۵ مَنَه نقره به‌عنوان یک تعهد مالی ثبت شده است؛ معذلک، در متن مورد بررسی شرط صریحی برای تعیین نرخ یا میزان بهره دیده نمی‌شود. ازاین‌رو، این سند نشان می‌دهد که تعلق بهره را نمی‌توان ویژگی ثابت و خودکار تمامی تعهدات نقره‌ای دانست؛ بلکه وجود بهره، میزان آن و شرایط پرداخت باید بر اساس مفاد هر قرارداد و صورت‌بندی خاص آن بررسی شود ((Abraham, 1997)).

بااین‌حال، نرخ بهره در اسناد وام خاندان اِگیبی ثابت و یکسان نبوده است. در مجموعه اسناد بررسی‌شده، نرخ‌های ۸/۳۳ درصد ((Ellis, 1984)؛ BE 8/1, 157)، ۱۲/۵ درصد (OECT 12, A 91)، ۱۶/۶۶ درصد ((Hunger, 1970)) و ۲۰ درصد ((Hunger, 1970)؛ Nbn 438؛ Nbn 678؛ Cyr 219؛ BM 31230؛ Dar 556؛ (Jursa, 1998)) ثبت شده است. ازاین‌رو، اگرچه نرخ ۲۰ درصد در شماری از اسناد تکرار می‌شود، نمی‌توان آن را نرخ ثابت و یکسان تمامی وام‌های خاندان اِگیبی دانست. این تنوع نشان می‌دهد که میزان بهره در اسناد وام بر اساس شرایط و مفاد هر تعهد تعیین می‌شده است ((Csabai, 2020)).

با توجه به صورت‌های مختلف بند بهره در اسناد پیشین، به نظر می‌رسد که آغاز دوره بهره یک وام، در بسیاری از موارد، لزوماً از تاریخ تنظیم سند پیروی نمی‌کرد. بهره ممکن بود از همان روز تاریخ قرارداد وام، از نخستین روز پس از تاریخ قرارداد، یا از نخستین روز یکی از ماه‌های پس از ماهِ تاریخ قرارداد آغاز شود (نک: (Csabai, 2018)). معذلک، BM 31230 از صورت‌بندی متمایزی در تعیین زمان آغاز بهره برخوردار است. در سطر ۵ این سند چنین آمده: «..... از روز نخست ماه آدارو و نیسانو، ....» این امر نشان می‌دهد که محاسبه بهره با تعیین روز نخستِ دو ماه مشخص شده است؛ این صورت‌بندی، که در آن دو ماه به‌طور هم‌زمان ذکر شده‌اند. کاسبای ((Csabai, 2020)) تأکید می‌کند که تعیین دو ماه به‌عنوان نقطه آغاز دوره بهره، در میان اسناد وامِ بهره‌دار بابلی نو و هخامنشی پیش‌تر مشاهده نشده و BM 31230 در این زمینه نمونه‌ای منحصربه‌فرد است.

اهمیت این صورت‌بندی زمانی، با توجه به مسئله تقویم بابلی و جایگاه ماه‌های کبیسه، روشن‌تر می‌شود. در تقویم بابلی، ترتیب اَدّاروی کبیسه و اَدّاروی معمول در همه دوره‌ها یکسان نبوده است و امکان قرار گرفتن اَدّاروی کبیسه پیش یا پس از اَدّاروی معمول در مطالعات تقویمی بررسی شده است ((Kleber, 2008; San Nicolò, 1933)). برای دوره هخامنشی نیز شواهد موجود نشان می‌دهد که اَدّاروی کبیسه پیش از اَدّاروی معمول قرار نمی‌گرفت ((Ossendrijver, 2018; Parker & Dubberstein, 1956)). مسئله در تفسیر BM 31230 اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا این سند در اَدّاروی کبیسه تنظیم شده و در بند مربوط به بهره، اَدّارو و نیسانو را در ارتباط با آغاز محاسبه بهره ذکر می‌کند. BM 31230 تقریباً هفت ماه پس از Dar 170 تنظیم شده و همان نرخ بهره ۲۰ درصدی و اساساً همان شرایط قرارداد پیشین را حفظ کرده است. بنابراین، ذکر اَدّارو و نیسانو را نمی‌توان صرفاً تکرار یک عبارت معمول در قراردادهای وام دانست. با توجه به تاریخ تنظیم سند و جایگاه اَدّاروی کبیسه، به نظر می‌رسد آغاز محاسبه بهره به اَدّاروی معمول پیشین و سپس به نیسانو مربوط بوده و اَدّاروی کبیسه در فاصله میان این دو ماه در محاسبه بهره وارد نشده است ((Csabai, 2020)).

جالب توجه است که در برخی از اسناد اعتباری، افزون بر تعیین نرخ بهره، پرداخت یا دریافت بهره نیز به‌صورت جداگانه ثبت شده است. اما این اطلاعات در همه ساختار اسناد به یک شکل ارائه نمی‌شود. برای نمونه، در Cyr 334، ۳ نیسان/نیسانو سال نهم کورش = ۲۸ مارس ۵۳۰ پ.م، تصریح شده است. آوانویسی:

hu-bul-lu$_4$ KÙ.BABBAR-šú šá a-di qí-it [šá it]i bár ... ma-ḫir

«بهره نقره او تا پایان ماه نیسان دریافت شده است.» ((Strassmaier, 1897; Wunsch, 2002)).

این عبارت نشان می‌دهد که سند، زمان پرداخت یا دریافت بهره را تا پایان یک ماه مشخص ثبت کرده است، بدون آنکه در این بخش مقدار اصل بدهی یا میزان بهره پرداخت‌شده را ذکر کند. در Dar 545 (=BM 30255, 1876,1016.5 = Bertin 2483) نیز پرداخت بهره تا پایان ماه اَدّار، ماه دوازدهم، از سال بیست‌ودوم داریوش ثبت شده است. متن سند می‌گوید: «بهره نقره او تا پایان ماه اَدّار ... دریافت شده است.» این سند در بابل در روز ششم ماه پنجم، سال بیست‌ودوم داریوش، یعنی ۲۴ ژوئیه ۵۰۰ ق.م. تنظیم شده است. وونش، این پرداخت را دست‌کم پرداختی برای چند ماه پیشین می‌داند و احتمال می‌دهد که بهره مربوط به یک دوره طولانی‌تر به‌صورت یکجا پرداخت شده باشد ((Wunsch, 2002)). در مقابل، Camb 301 (CDL P552573؛ (Strassmaier, 1897)) مبلغ چهار شِکِل نقره بابت بهره را ثبت می‌کند، اما ماه یا دوره زمانی مربوط به این پرداخت را مشخص نمی‌سازد. این تفاوت نشان می‌دهد که پرداخت یا دریافت بهره می‌توانست در اسناد جداگانه ثبت شود و شیوه ثبت آن نیز یکسان نبود؛ در بیشتر موارد، پایان یک ماه مشخص به‌عنوان حدّ زمانی پرداخت بهره تعیین می‌شد، درحالی‌که در برخی دیگر تنها دریافت یا مقدار بهره ثبت می‌شد. این امر نشان می‌دهد که ثبت زمان پرداخت بهره، برخلاف تعیین نرخ آن،

جزء ثابت همه اسناد اعتباری نبود و می‌توانست بر اساس شرایط و نحوه تنظیم هر سند متفاوت باشد و ولی به نظر می‌رسد بیشتر اوقات در پایان ماه پرداخت می‌شد ((Wunsch, 2002)).

شهود و کاتب؛ تضمین اجرای حقوقی قرارداد

در اسناد حقوقی بابلی، حضور شاهدان و ثبت مکتوب قرارداد توسط کاتب از عناصر مهم در تنظیم و تثبیت معامله بود. در دوره هخامنشی، قراردادها معمولاً به‌وسیله کاتب حرفه‌ای و در حضور طرفین و چند شاهد تنظیم می‌شدند؛ شمار شاهدان غالباً میان سه تا ده نفر، و گاه کمتر یا بیشتر، بود و برخی از آنان مُهر خود را بر نسخه‌های قرارداد می‌نهادند ((Dandamayev & Shaki, 1992)). اهمیت حقوقی شاهدان و تاریخ نیز از مقایسه قراردادهای واقعی با قراردادهای آموزشی بابلی روشن می‌شود؛ چنان‌که نشان می‌دهد فهرست شاهدان و تاریخ که در قراردادهای واقعی ثبت می‌شد، در نمونه‌های آموزشی حذف شده است، زیرا این متون فاقد کارکرد حقوقیِ اسناد واقعی بودند (Spada, 2014).

بررسی اسناد خاندان اِگیبی نشان می‌دهد که ثبت نام شاهدان و کاتب در پایان سند وام، بخشی از فرایند مستندسازی و تثبیت حقوقی تعهدات بود. ازاین‌رو، بررسی مشخصات شاهدان و کاتبان و جایگاه آنان می‌تواند در شناخت کارکرد حقوقی و اجتماعی این عناصر در اسناد اِگیبی اهمیت داشته باشد.

ثبت تنظیم اسناد مالی و اعتباری با ذکر نام شهود و کاتب، در دوره نوبابلی رواج داشت. در KT 1464 (شاهدان: Kīnâ / Bēl-erība // Dannêa و Bēl-uballiṭ / Adad-ušēzib؛ کاتب: Bēl-uballiṭ / Gimil-Gula // Egibi). KT 1466 (شاهدان: Rīmūt Iddin-Nabû / Marduk-bēl-zēri // Aplâ // Arad-Nergal و Nabû-aḫḫē-bulliṭ / Ina-tēšê-eṭir // Bibbūʾa؛ کاتب: Uṣur-amāt-Ea)، مشخصات شهود و کاتب در پایان هر دو سند درج شده است. این شیوه مستندسازی در دوره هخامنشی نیز ادامه یافت و در اسناد اعتباری خاندان اِگیبی، ثبت منظم تعهد، شهود، کاتب، تاریخ و محل تنظیم سند، بخشی از ساختار حقوقی قراردادهای مالی را تشکیل می‌داد.

در سند Dar 170، پس از ثبت مبلغ بدهی، معرفی طرفین و شرط بهره، نام شش شاهد و سپس نام کاتب سند آمده است.

شاهدان: اَرّابو، از نسل خاندان شانگو-[...]؛ [...]، از نسل خاندان آتو؛ [...]، پسر] مردوک‌ناصر-اپلی، [از نسل خاندان ...]؛ مردوک-بالاسو-ایقبی، [پسر بان]یا، از نسل خاندان نبایا؛ [نرگال-اوشال]لیم، پسر موشزیب-مردوک، از نسل خاندان نپاخو؛ نبو-اپلا-ایدین، پسر ایدین-نبو، از نسل خاندان دابیبی.

کاتب: بولطایا، پسر نبو-اپلا-ایدین، از نسل خاندان ایسینایا. (برگرفته از ترجمه و بازسازی متن Dar 170 در (Csabai, 2020)).

در سند BM 31230 نیز پس از ثبت مقدار تعهد، شرایط بهره و طرفین قرارداد، در بخش پایانی نام شاهدان و کاتب ذکر شده است. متن سند پس از بیان مفاد مالی قرارداد، شاهد نخست را چنین معرفی می‌کند:

ʿlúʾmu-kin-nu Id!U.GUR-SUR A-ŠÚ šá Idnà-šešmeš-mu a Ie-gi-bi Idu.gur-gi a-šú šá Ikar-dšú a lúsimug

شاهدان: نرگال-اِطیر، پسر نبو-اَحّه-ایدین، از خاندان اِگیبی؛ نرگال-اوشالّیم، پسر موشزیب-مردوک، از خاندان نپاخو.

پس از آن نام کاتب ثبت شده است:

lúumbisag Ibul-ṭa-a a-šú šá Idnà-a-mu ʿaʾ lúpa.še

کاتب: بُلطایا، پسر نَبُو-اَپلا-ایدین، از نسل اِسینّایا ((Csabai, 2020)).

در سند KT 1465 نیز پس از ثبت موضوع تعهد و مشخصات طرفین قرارداد، در بخش پایانی نام شاهدان و کاتب ذکر شده است. متن سند پس از بیان مفاد قرارداد، در سطرهای ۵ تا ۸ شاهدان را چنین معرفی می‌کند:

lúmu-kin-nu mEN-šú-nu A-šú šá md+EN-ŠEŠmeš-MU A md30-i-mit-tu4 md+AG-it-tan-nu A-šú šá mdU.GUR-ŠEŠ-MU A mSIPA-ANŠE.KUR.RA

شاهدان: بِل‌شونو، پسر بِل-اَحّه-ایدین، از خاندان سین-ایمیتّو؛ نبو-ایتّانو، پسر نرگال-اَحّه-ایدین، از خاندان رِئی-سیسی.

پس از آن، در سطرهای ۹ تا ۱۰ نام کاتب ثبت شده است:

lúUMBISAG md+AG-MU-MU A-šú šá mna-din A mŠEŠ-ia-ú-tú

کاتب: نبو-شوم-ایدین، پسر نادین، از خاندان اَحیایوتو. ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

در Dar 491 نیز در بخش پایانی سند، حضور نه شاهد و یک کاتب ثبت شده است. همچنین در TCL 13, 193، فهرست چهارده شاهد در سطرهای ۲۵ تا ۳۵ آمده است. این فهرست شامل چهارده شاهد است که در میان آنان، علاوه بر افراد عادی، اشخاصی با مناصب قضایی، مذهبی و اداری نیز حضور دارند؛

I um-ma-da-a-tú lúdi-ku5 dumu šá I ú-du-na-a-tú 26 I ap-la-a lúdi-ku5 dumu šá Idnà-ri-man-ni I ma-nu-a-ki-id nà 229 lúsag lugal lúen pi-qit-tu4 é-sag-íla I ni-din-ti 28 lúsanga LAMxKUR-RUki dumu šá Iden-ka-ṣir dumu I dù-es-dingir I a-bi-a-bu lúdi-ku5 dumu šá I a-ti-ka-am I na-din dumu šá 30 I ha-ba-ṣi-ru I ba-si-ia dumu šá I ši-la-a’ I mu-ra-nu dumu šá I mu-mu dumu I ad-nu-zu I a-tar-ba-nu-uš lúdi-ku5 32 dumu šá I ba-ga-da-a-tú I mud nà lúdi-ku5 dumu Idnà-ta-lim-urì I ha-an-ṭu-šu dumu šá I ka-mu-šu-i-lu I i-qu-pu dumu šá 34 Idnà-na-[ṣir]-šeš dumu I su-ha-a-a I re-mut dumu šá I sì-na-a dumu lúsimug I su-qa-a-a dumu šá I šud amar-utu dumu lúgal-dù 36 I ni-din-tid en dub-sar dumu šá I šu? - d utu

در میان قضات، Ummadātu/Udunātu (سطر ۲۵) از جمله چهره‌های برجسته است. در میان مقامات اداری، Mannu-akī-Nabû، که با عنوان نماینده شاه و bēl piqitti معبد اِساگیل معرفی شده است (سطرهای ۲۶–۲۷)، اهمیت ویژه‌ای دارد. همچنین Nidintu/Bēl-kāṣir//Ea-eppeš-ili، کاهنِ Bāṣ (سطرهای ۲۷–۲۸)، از شخصیت‌های مذهبی حاضر در میان شهود است. در پایان سند نیز نام کاتب، Nidintu-Bēl، با عنوان DUB.SAR، ثبت شده است ((Abraham, 1997; Tolini, 2011)).

این استمرار نشان می‌دهد که تنظیم اسناد وام خاندان اِگیبی از الگویی نسبتاً تثبیت‌شده پیروی می‌کرد که در گذار از دوره بابلی نو به دوره هخامنشی نیز ادامه یافت.

بررسی این اسناد نشان می‌دهد که جایگاه اجتماعی شاهدان و کاتبان یکسان نبود. در برخی اسناد، مانند Dar 170، BM 31230 و KT 1465، شاهدان عمدتاً از طریق نام، نام پدر و وابستگی خانوادگی معرفی می‌شوند (Csabai, 2020; Panayotov & Wunsch, 2014). در مقابل، در TCL 13, 193 افرادی با مناصب قضایی، اداری و مذهبی نیز در میان شاهدان حضور دارند. ابراهام، به‌طور مشخص از قضات و نیز مقامات مرتبط با دستگاه سلطنتی و معبد اِساگیل در این سند یاد می‌کند ((Abraham, 1997)). بنابراین، ترکیب اجتماعی متفاوت شاهدان نشان می‌دهد که در فرایند ثبت و اعتباربخشی به معاملات اعتباری، علاوه بر وابستگی‌های خانوادگی، جایگاه اداری، قضایی و مذهبی برخی از شاهدان نیز می‌توانست اهمیت داشته باشد.

تکرار برخی از شاهدان در اسناد مختلف نیز بر استمرار روابط اجتماعی در شبکه اعتباری دلالت دارد. برای نمونه، Nergal-ušallim = Šullumu/Mušēzib-Marduk//Nappāḫu نه‌تنها در Dar 170 و BM 31230، بلکه دست‌کم در شش سند دیگر از آرشیو Marduk-nāṣir نیز به‌عنوان شاهد حضور دارد: (Abraham, 1997)، nos. 85 (BM 41449); no. 97 (= Dar 182); no. 100 (=

Dar 213); no. 102 (=Dar 268); no. 110 (= Dar 338); no. 112 (= Dar 345) چهار سند از این‌ها، از جمله Dar 170، BM 31230، در سال پنجم سلطنت داریوش اول نوشته شده‌اند. کاسبای ((Csabai, 2020)) نشان می‌دهد که در این چهار سند نام وی به‌صورت Nergal-ušallim ثبت شده، درحالی‌که در اسناد مربوط به سال‌های ششم، دهم، دوازدهم و سیزدهم داریوش، نام او به‌صورت Šullumu آمده است.

حضور منظم شهود و کاتب را باید بخشی از ساختار حقوقی و استاندارد اسناد اعتباری دانست. اسناد قراردادی بابلی معمولاً پس از بخش اجرایی، شامل نام شاهدان و کاتب بودند و هر نوع قرارداد، با برخی تغییرات متناسب با ماهیت معامله، از یک فرمول نسبتاً مشخص پیروی می‌کرد ((Jursa, 2005; Oelsner et al., 2003)). این ساختار در دوره هخامنشی نیز در چارچوب تحولات حقوقی و اداری بابل تداوم یافت ((Démare-Lafont, 2006; Kleber, 2008)). ازاین‌رو، استاندارد بودن ساختار اسناد اعتباری را می‌توان نشانه‌ای از پیوند نزدیک میان فعالیت‌های اقتصادی و سازوکارهای حقوقی جامعه بابلی دانست.

تاریخ و مکان تنظیم سند

در سنت اسناد حقوقی بین‌النهرین، پس از ثبت شاهدان و کاتب معمولاً در بخش پایانی سند، تاریخ و مکان انجام معامله درج می‌شد ((Oppenheim et al., 1977)).

ثبت تاریخ و محل تنظیم سند، بخشی از الگوی رایج ساختار سند وام در بابل پیش از دوره هخامنشی بود؛ چنان‌که در اسناد مربوط به دوره نابونید، در KT 1466 تاریخ و محل تنظیم به‌روشنی در پایان سند ثبت شده است؛ («بابل، روز بیست‌وهفتم ماه دوزو، سال دوازدهم نابونید») ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

این ساختار در دوره هخامنشی نیز تداوم یافت. در Dar 170، تاریخ تنظیم سند در پایان قرارداد با ذکر محل تنظیم، روز، ماه و سال سلطنتی ثبت شده است: «در بابل، در روز شانزدهمِ ماه اِلولو، در سال پنجمِ داریوش اول، شاه بابل و سرزمین‌ها.» ((Csabai, 2020)). در BM 31230 نیز همین ساختار مشاهده می‌شود؛

a lúpa.šeki eki itiše.diri.še.kin.tar ˹u₄ 4˺.kam mu 5.kam Ida-ri-muš lugal eki u kur.kur

«بابل، روز چهارم ماه اَدّاروی کبیسه، در سال پنجم داریوش، شاه بابل و سرزمین‌ها.» ((Csabai, 2020))

همین الگو در ساختار اسناد دیگری وام از آرشیو اِگیبی نیز دیده می‌شود. در Dar 491، تاریخ و مکان تنظیم سند در پایان متن چنین ثبت شده است: «در بابل، در ماه آدار/۱۱، در سال نوزدهم داریوش، شاه بابل و سرزمین‌ها.» (مارش، ۵۰۳ پ.م) (Strassmaier, 1897; Wunsch, 2002).

در KT 1465 نیز تکرار شده؛

TIN.TIRki itiAPIN UD 23.KAM MU 3.KAM mku-ra-áš LUGAL TIN.TIRki LUGAL KUR.KUR

بابل، روز بیست‌وسوم ماه اَرَخسَمنا، سال سوم کوروش، شاه بابل، شاه سرزمین‌ها (۵۳۶ پ.م) ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

در TCL 13,193، افزون بر ثبت روز، ماه و سال سلطنتی، محل تنظیم سند نیز در پایان متن مشخص شده است؛

urušu-šá-an itiše-egir-ú u4 10-kam mu 16- 38 [I da]-a-ri-ia-mu-uš [...] kur

«در شوش، در روز دهم ماه اَدّاروی کبیسه، در سال شانزدهم داریوش.» ((Tolini, 2011)).

بنابراین، ثبت تاریخ و مکان تنظیم سند تنها به اسناد تنظیم‌شده در بابل محدود نبود، بلکه در اسنادی که در مراکز دیگری تنظیم می‌شدند نیز همین کارکرد را داشت. ازاین‌رو، تاریخ و مکان تنظیم سند را می‌توان از عناصر پایدار ساختار نوشتاری اسناد اعتباری دانست، هرچند محل تنظیم قرارداد می‌توانست متناسب با شرایط معامله متفاوت باشد.

سررسید و زمان بازپرداخت

موعد بازپرداخت اصل وام در همه اسناد به یک شکل دیده نمی‌شود. در بیشتر اسناد، مانند Dar 170، Dar 491 و BM 31230، در متن موجود موعد صریحی برای بازپرداخت اصل بدهی ذکر نشده است ((Csabai, 2020; Wunsch, 2002))؛ درحالی‌که سررسید وام عینی مشخص شده؛ در Dar. 405، موعد ایفای تعهد در ماه ITI.APIN.DU₈.A (Araḫsamnu) / تشرین الثانی ـ ماه هشتم، تعیین شده است و مقدار مشخصی از خرما باید در زمان مقرر به طلبکار تحویل شود ((Dromard, 2017)). در KT 1465 نیز هفتاد کُر خرما بر ذمه بِل‌ایدین قرار گرفته و مقرر شده است که این مقدار در ماه تِبِتو، ماه دهم تقویم بابلی، تحویل داده شود ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

در TCL 13,193، محل و زمان پرداخت بدهی نیز به‌صراحت مشخص شده است. عبارت ina TIN.TIR.KI به معنای «در بابل» است و نشان می‌دهد که پرداخت ۴۵ مَنَه نقره باید در بابل انجام می‌شد و موعد پرداخت این بدهی ماه سیمانو (Simānu)، ماه سوم تقویم بابلی، تعیین شده بود ((Tolini, 2011)). ساختار این سند از آن جهت قابل‌توجه است که افزون بر تعیین زمان اجرای تعهد، محل پرداخت نیز به‌صراحت مشخص شده است. تعیین زمان پرداخت در TCL 13,193 را می‌توان با ماهیت سند و شرایط خاص شکل‌گیری این تعهد مرتبط دانست. این سند که در شوش تنظیم شده است، تعهد مردوک‌ناصر-اَپلی، از خاندان اِگیبی، به پرداخت چهل‌وپنج مَن نقره به شَرّو-دوری، مأمور شاهی، را ثبت می‌کند و مقرر می‌دارد که این بدهی حداکثر تا ماه سیمانو در بابل پرداخت شود. ازاین‌رو، تعیین هم‌زمان زمان و محل پرداخت، چارچوب زمانی و مکانی اجرای تعهد را مشخص می‌کرد؛ به‌ویژه آنکه محل اجرای تعهد با محل تنظیم سند متفاوت بود ((Abraham, 1997)).

اهمیت این ویژگی زمانی با توجه به ساختار کلی سند نیز آشکار می‌شود. این سند، در مجموعه اسناد بدهی تنظیم‌شده در شوش، با حضور یک مأمور شاهی به‌عنوان طلبکار و شمار قابل‌توجهی از قضات و مأموران در میان شاهدان، در زمینه‌ای متفاوت از یک وام تجاری معمولی قرار می‌گیرد. ویرزگرس نشان می‌دهد که در مجموعه‌ای از اسناد اعتباری مربوط به حضور بابلیان در شوش، مبالغ قابل‌توجهی نقره غالباً بدون بهره اعطا می‌شد، اما اصل بدهی در زمان و مکان مشخصی، معمولاً پس از بازگشت بدهکار به بابل، قابل پرداخت بود. وی این الگوی تکرارشونده را با زمینه اقتصادی و اداری حضور بابلیان در شوش مرتبط می‌داند و احتمال ارتباط بخشی از این معاملات با عملیات مالیاتی را مطرح می‌کند ((Waerzeggers, 2010)).

نقش وثیقه در تضمین بازپرداخت وام

هرچند، یکی از سازوکارهای مهم در نظام اعتباری بابل هخامنشی، استفاده از رهن به‌منظور تضمین بازپرداخت اصل وام و بهره بود. معذلک، بررسی اسناد اعتباری خاندان اِگیبی نشان می‌دهد که درج وثیقه عینی در همه قراردادهای وام الزامی نبود. لوح‌های Dar 170 و BM 31230 نشان می‌دهند که وجود تعهد به پرداخت اصل سرمایه و بهره، لزوماً به معنای وجود رهن در هر قرارداد وام نبود. در چنین مواردی، خودِ سند و تعهد حقوقی بدهکار مبنای مطالبه طلبکار را تشکیل می‌داد ((Csabai, 2020)).

در مقابل، برخی ساختار اسناد وام خاندان اِگیبی به‌صراحت دارایی معینی را به‌عنوان پشتوانه وام معرفی می‌کنند. در این قراردادها، رهن کارکردی فراتر از ثبت یک تعهد مالی داشت؛ زیرا طلبکار در برابر اعطای سرمایه، حق خود را نسبت به مال مشخصی تثبیت می‌کرد. در KT 1463، مربوط به دوره نوبابلی و عهد نابونید است (روز پنجم، سال نهم نابونید ـ ۵۴۷ پ.م)، وامی به مبلغ یک مینا نقره همراه با بهره

ماهانه ثبت شده و خانه و برده به‌عنوان رهن برای این تعهد معرفی شده‌اند. همچنین در متن تصریح شده است که طلبکار دیگری نمی‌تواند تا زمان دریافت کامل طلب، نسبت به اموال مرهون اقدام کند.

KT 1463 = CDLI P431321

١GÍN KÙ.BABBAR ina UGU-ḫi-šú i-rab-bi É-su šá DA É mMU-d+AG ù mni-qu-du DUMUme šá mŠEŠ-MU-dAMAR.UTU u md+AG-i-na-ka a+ri-lu-mur lúqal-la-šú maš-ka-nu šá md+AG-ŠEŠmeš-MU lúTUK-ú šá-nam-ma ina UGU-ʳḫiʾ ul i-šal-laṭ

«هر ماه یک شِکِل نقره بر یک مینا بر بدهی او افزوده می‌شود. خانه او که در مجاورت خانه ایدین-نابو و نیکودو ... قرار دارد، و برده او، نابو-اینا-کاری-لومور، وثیقه نبو-اَخّه-ایدین است. طلبکار دیگری تا زمانی که نبو-اَخّه-ایدین طلب نقره خود را دریافت نکرده باشد، حق تصرف در آن‌ها را نخواهد داشت.» ((Panayotov & Wunsch, 2014)).

همین سازوکار در KT 1464 نیز دیده می‌شود؛ در این سند، دارایی کشاورزی در ارتباط با تعهد مالی به‌عنوان رهن معرفی شده است. اهمیت این نمونه در آن است که نشان می‌دهد وثیقه می‌توانست از اموال مولد تشکیل شود؛ یعنی مالی که علاوه بر ارزش مالکیتی، دارای ظرفیت ایجاد درآمد بود (CDLI P431322؛ (Panayotov & Wunsch, 2014)). در نتیجه، طلبکار در صورت استمرار بدهی یا عدم بازپرداخت، پشتوانه اقتصادی مشخصی برای مطالبه حق خود در اختیار داشت.

در ساختار اسناد وام در دوره هخامنشی نیز الگوی سنتی ثبت وام و تضمین آن تداوم یافت و در برخی اسناد خاندان اِگیبی، رابطه میان وام، بهره و مال مرهون با سازوکارهای پیچیده‌تری تنظیم شده است. در این میان، Cyr. 177 = P405105 نمونه‌ای مهم از این ساختار به شمار می‌آید. این سند، مربوط به سال چهارم کوروش (۵۳۵ پ.م.)، وام ۱ مَنَه و ۲۰ شِکِل نقره را ثبت می‌کند که از دارایی‌های ولیعهد کمبوجیه بوده است؛ خانه بدهکار نیز به‌عنوان رهنِ این تعهد تعیین شده و تا زمان بازپرداخت کامل، طلبکار دیگری حق تصرف در آن را نداشته است. افزون بر این، سند تصریح می‌کند که تا زمان تسویه کامل بدهی، نه اجاره‌ای برای خانه و نه بهره‌ای بر نقره تعلق می‌گیرد. ازاین‌رو، Cyr. 177 نمونه‌ای مهم از پیوند میان وام، رهن و تنظیم حقوق ناشی از مال مرهون در دوره هخامنشی به شمار می‌آید (Tuplin, 1987; Wunsch, 2002).

این سازوکار به‌روشنی در برخی از ساختار اسناد آرشیو خاندان اِگیبی نیز مشاهده می‌شود. در Dar 491، علاوه بر تعیین بهره ماهانه، دو قطعه زمین غله‌زار به مساحت دو کور به‌عنوان رهن گذاشته شده است. متن سند تصریح می‌کند که طلبکار محصول حاصل از زمین را دریافت می‌کند و ارزش محصول با میزان بهره مقایسه می‌شود: اگر درآمد حاصل از زمین بیش از مقدار بهره باشد، مازاد در اختیار بدهکار قرار می‌گیرد و اگر کمتر از میزان بهره باشد، بدهکار باید کسری را به طلبکار بپردازد ((Wunsch, 2002)). نمونه‌ای روشن‌تر از پیوند میان بهره و منافع حاصل از مال مرهون در Ellis 1984, no. 1 (653 B.C) دیده می‌شود. بر اساس بررسی کاسبای، مبلغ وام در این سند ۱۰ مَنَه نقره بود. از این مقدار، پنج مَنَه با نرخ سالانه پنج شِکِل به ازای هر مَنَه، یعنی معادل ۸/۳۳ درصد، مشمول بهره نقدی بود؛ پنج مَنَه دیگر با واگذاری یک خانه به طلبکار به‌عنوان رهن انتفاعی پوشش داده شده بود و اجاره سالانه خانه نیز ۲۵ شِکِل تعیین شده بود؛ مبلغی که دقیقاً با بهره سالانه پنج مَنَه نقره با نرخ پنج شِکِل به ازای هر مَنَه برابر بود. بنابراین، در این قرارداد، درآمد حاصل از مال مرهون عملاً جایگزین پرداخت جداگانه بهره برای آن بخش از وام می‌شد ((Csabai, 2020; Ellis, 1984)).

نمونه‌ای دیگر از کاربرد رهن به‌عنوان تضمین بازپرداخت وام در TCL 13, no. 199 دیده می‌شود.

سطر ۱۴–۱۸

maš-ka-nu šá pLUGAL-BÀD LÚ.TUKU-ú šá-nam-ma ina muḫ-ḫi ul i-šal-laṭ a-di-i UGU šá pLUGAL-BÀD KÙ.BABBAR-šu a’ 45 MA.NA šá ina 1 GÍN bit-qa nu-uḫ-ḫu-tu i-šal-lim-mu…

«این ضمان/رهن متعلق به شَرّو-دورو است؛ هیچ طلبکار دیگری نمی‌تواند نسبت به آن حق یا اختیار داشته باشد تا زمانی که طلب شَرّو-دورو، یعنی ۴۵ مَنَه نقره با مشخصه یک‌هشتم آلیاژ، به‌طور کامل پرداخت شود.»

و در سطر ۲۲–۲۴

PAB 8 LÚ-ut-su LÚ.UN.MEŠ É-šú u ŠE.NUMUN-šú É maš-ka-nu šá pLUGAL-BÀD ... pa-ni pLUGAL-BÀD id-dag-gal

«هشت برده او، خانه/املاک او و زمین زراعی او، به‌عنوان ضمان/رهنِ شَرّو-دورو قرار دارند ... و در اختیار/حق تقدم شَرّو-دورو خواهند بود.» ((Tolini, 2011)).

در این سند، در برابر بدهی، هشت برده و یک قطعه زمین به‌عنوان maškan(n)u مال مرهون تعیین شده‌اند. متن سند همچنین برای طلبکار نسبت به اموال مرهون اولویت حقوقی ایجاد می‌کند؛ به‌گونه‌ای که تا زمان تسویه کامل بدهی، طلبکار دیگری نمی‌تواند نسبت به این اموال ادعایی مطرح کند. بنابراین، در این سند، رهن نه‌تنها پشتوانه بازپرداخت اصل بدهی بود، بلکه جایگاه حقوقی طلبکار را در برابر سایر مدعیان نیز تثبیت می‌کرد.

همین رابطه میان بدهی، وثیقه در Dar 469 = BM 41680 نیز قابل مشاهده است. در این مورد، زمین کشاورزی و قطعه زمینی مربوط به خانه در ارتباط با یک بدهی قرار گرفته بود و انتقال آن‌ها به طلبکار با بدهی مربوط بود. معذلک، پس از آنکه بدهکار توانست اصل مبلغ و بهره آن را فراهم کند، معامله لغو شد. این نمونه نشان می‌دهد که قرار گرفتن دارایی در ارتباط با بدهی لزوماً به معنای انتقال قطعی مالکیت نبود؛ بلکه دارایی می‌توانست تا زمان ایفای کامل تعهد، پشتوانه حقوقی طلبکار باقی بماند ((Wunsch, 2002)). نمونه‌ای متفاوت از تضمین تعهد مالی در Dar 405 دیده می‌شود؛ در این سند، محصول حاصل از یک قطعه زمین به‌عنوان رهن و تضمین تعهد تعیین شده است. مقدار ۵/۲/۳ کُر خرما که از محصول زمین متعلق به Aplaya، پسر Gimillu در Ḫarru-Urukaya به دست می‌آمد، به‌عنوان وثیقه در اختیار Madānu-bēl-uṣur، برده مردوک ـ ناصر ـ اپلی، قرار گرفته بود و متعهد شده بود که مقدار مقرر خرما را در ماه Araḫsamnu تحویل دهد. بدین‌ترتیب، این سند نشان می‌دهد که در ساختار اسناد اعتباری خاندان اِگیبی، وثیقه الزاماً به دارایی ثابت محدود نبود، بلکه محصول آینده نیز می‌توانست به‌عنوان تضمین اجرای تعهد و بازپرداخت بدهی مورد استفاده قرار گیرد ((Dromard, 2017)).

تداوم و تسویه بدهی

شواهد اسناد اعتباری خاندان اِگیبی از دوره نوبابلی تا دوره هخامنشی نشان می‌دهد که فرارسیدن موعد بازپرداخت لزوماً به پایان فوری رابطه اعتباری نمی‌انجامید.

نمونه‌ای روشن از تداوم طولانی‌مدت تعهد و باقی‌ماندن اثر حقوقی وثیقه در اسناد خاندان اِگیبی در Nbk 311 دیده می‌شود. این سند، مربوط به سال سی‌وششم سلطنت نبوکدنصر دوم، نشان می‌دهد که قطعه‌زمینی به مساحت یک کُر در ناحیه Qalūnu، که بعداً توسط Nabû-aḫḫ-iddin خریداری شد، در آن زمان بیش از نه سال در رهن بوده است. منشأ این رهن نیز به بدهی‌ای بازمی‌گشت که بر عهده پدربزرگِ مالک پیشین زمین قرار داشت. Nabû-aḫḫ-iddin این زمین را در ماه Araḫsamnu، در سال اعتلای نریگلیسار به سلطنت، خریداری کرد؛ بنابراین، وثیقه‌ای که در سال سی‌وششم نبوکدنصر مستند شده بود، هنگام انتقال زمین همچنان در سابقه حقوقی آن باقی مانده بود ((Wunsch, 2002)؛ Nbk 311, no. D, lines 10ff.; Speleers 276, no. 2). اهمیت این نمونه در آن است که نشان می‌دهد یک

تعهد تضمین‌شده می‌توانست برای بیش از نه سال در ارتباط با یک مال غیرمنقول باقی بماند و اثر حقوقی آن تا زمان انتقال مال ادامه پیدا کند. بااین‌حال، از این سند نمی‌توان نتیجه گرفت که در تمام این مدت نکول بالفعل رخ داده بود؛ بلکه شواهد موجود صرفاً استمرار بدهی و باقی‌ماندن اثر حقوقی رهن را نشان می‌دهد.

در دوره هخامنشی، Dar 417 نمونه مستقیمی از استمرار تعهد مالی در پی عدم پرداخت در موعد مقرر ارائه می‌کند ((Strassmaier, 1897)). این سند تعهد پرداخت ۲ مَنَه و ¼۴ شِکِل نقره را به Bēl-erība/Iddin-Nabû//Ea-eppēš-ilī از سوی Marduk-nāṣir-apli ثبت می‌کند. بر اصل این بدهی قرار بود در ماه دوم و بدون بهره عادی پرداخت شود، اما در صورت عدم پرداخت، بهره تنبیهی تعلق می‌گرفت. همین سند همچنین از بدهی دیگری به میزان ½۷ مَنَه نقره یاد می‌کند که همچنان پرداخت‌نشده/بر عهده بدهکار باقی مانده بود ((Abraham, 1997; Waerzeggers, 2010)). ازاین‌رو، Dar 417 نشان می‌دهد که عدم پرداخت گاهی موجب استمرار بدهی و افزایش تعهد مالی بدهکار از طریق بهره تنبیهی شود.

شکل دیگری از استمرار تعهد در BM 31230 دیده می‌شود که ادامه قرارداد ثبت‌شده در Dar 170 است. این سند، وام پنج مینا نقره را پس از حدود هفت ماه در قالب قراردادی جدید ادامه می‌دهد و مبلغ اصلی و شرایط بهره برای دوره بعدی حفظ می‌شود (Csabai, 2020). بنابراین، نکول یا ناتوانی در تسویه بدهی لزوماً به اجرای فوری وثیقه منجر نمی‌شد، بلکه یکی از واکنش‌های ممکن، بازتنظیم تعهد و ادامه رابطه اعتباری بود.

در مواردی که برای وام وثیقه تعیین شده بود، عدم ایفای تعهد می‌توانست به مرحله اجرای حقوق طلبکار نسبت به مال تضمین‌شده منجر شود. در TCL 13, no. 199، می‌دهد که اموال تعیین‌شده به‌عنوان وثیقه تا زمان تسویه بدهی تحت حمایت حق طلبکار قرار داشتند و شرایط قرارداد، امکان اجرای حقوق وی نسبت به وثیقه را در صورت عدم ایفای تعهد فراهم می‌کرد. از این منظر، نکول در اسناد وام خاندان اِگیبی نه یک وضعیت خارج از چارچوب قرارداد، بلکه مرحله‌ای بود که پیامدهای آن از پیش در رابطه میان بدهی و وثیقه تعریف شده بود ((Abraham, 1997)). در همین چارچوب، Dar 405 نمونه‌ای از پیوند میان تعهد مالی و وثیقه‌ای است که موضوع آن محصول کشاورزی بود. نشان می‌دهد که در صورت عدم اجرای تعهد، موضوع ضمانت می‌توانست نه فقط یک دارایی ثابت، بلکه محصولی باشد که در آینده باید تحویل می‌شد. ((Dromard, 2017)).

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر، مبتنی بر بررسی اسناد میخی خاندان اِگیبی در بابل، نشان می‌دهد که ساختار وام خاندان اِگیبی از الگویی نسبتاً منسجم برای تعریف و ثبت حقوق و تعهدات اعتباری پیروی می‌کرد و عناصر ساختار وام، در کنار یکدیگر سازوکاری را شکل می‌دادند که تعهد اقتصادی را به رابطه حقوقی مشخص، مکتوب و قابل استناد تبدیل می‌کرد. چنان‌که تداوم بسیاری از این عناصر از دوره نوبابلی به دوره هخامنشی نیز نشان می‌دهد که انتقال حاکمیت به هخامنشیان موجب گسست اساسی در سنت سندنویسی و سازوکارهای بنیادی روابط اعتباری بابلی نشد؛ بلکه این الگو در چارچوب سیاسی جدید استمرار یافت.

بررسی موضوع تعهد، به‌عنوان نخستین عنصر ساختار اسناد وام، نشان داد که وام‌های خاندان اِگیبی عمدتاً به‌صورت نقره و گاه به‌صورت محصولات کشاورزی و دیگر تعهدات عینی تنظیم می‌شدند. در وام‌های نقره، مقدار، وزن، واحد اندازه‌گیری و در مواردی عیار و کیفیت نقره مشخص می‌شد؛ ازاین‌رو، سند وام افزون بر ثبت دقیق میزان بدهی، مشخصات مال موضوع تعهد را نیز تعیین می‌کرد، این امر از یک‌سو از ابهام در تعیین مال مورد مطالبه جلوگیری می‌کرد و از سوی دیگر، مبنایی روشن برای اجرای تعهدات مالی، از جمله بهره، فراهم می‌ساخت. مرحله دوم به شناسایی طرفین و رابطه حقوقی آنان اختصاص داشت. نام، نام پدر و گاه وابستگی خانوادگی، اشخاص را مشخص می‌کرد، اما

تعیین نقش حقوقی آنان عمدتاً از طریق ساختارهایی چون ina UGU : ina muḫḫi / بر عهده ـ ذمه صورت می‌گرفت. این ساختارها، رابطه میان صاحب حق و متعهد را مشخص کرده و مسئولیت اجرای تعهد را به‌صراحت به شخص بدهکار نسبت می‌دادند. بهره نیز یکی از عناصر تعیین‌کننده حدود تعهد مالی بود. بررسی اسناد نشان داد که نرخ بهره ثابت نبود، هرچند نسبت‌هایی مانند یک شِکِل به ازای هر مَنَه در هر ماه در چند سند تکرار شده است؛ نرخی که معادل یک‌شصتم اصل بدهی در ماه و در محاسبه ساده سالانه برابر با ۲۰ درصد است. زمان آغاز محاسبه بهره نیز بسته به شرایط قرارداد متفاوت بود و گاه با تعیین ماه‌های مشخص و توجه به تقویم و ماه‌های کبیسه تعیین می‌شد. بنابراین، بهره را باید بخشی از سازوکار تعیین حدود و زمان تعهد مالی دانست، نه صرفاً مبلغی افزوده بر اصل بدهی. ثبت نام شاهدان و کاتب نیز نقش مهمی در مستندسازی و تثبیت حقوقی تعهدات داشت. تنوع جایگاه اجتماعی و اداری شاهدان و تکرار برخی از آنان در اسناد مختلف، از وجود شبکه‌های اجتماعی و حرفه‌ای پیرامون فعالیت‌های اعتباری حکایت دارد. کاتب نیز افزون بر نگارش، در تنظیم و صورت‌بندی حقوقی سند نقش داشت. ازاین‌رو، شاهدان و کاتبان را باید هم در چارچوب کارکرد حقوقی اسناد و هم در بستر روابط اجتماعی و حرفه‌ای جامعه بابلی بررسی کرد. ازاین‌رو، شهود و کاتب را هم در کارکرد حقوقی سند و هم در بستر روابط اجتماعی و حرفه‌ای جامعه بابلی در نظر می‌گرفت.

ثبت تاریخ و مکان تنظیم سند، از عناصر پایدار ساختار اسناد اعتباری بود و چارچوب زمانی و مکانی قرارداد را مشخص می‌کرد. تفاوت میان محل تنظیم سند و محل اجرای تعهد در برخی موارد نیز نشان می‌دهد که این اطلاعات در تعیین چارچوب اجرای تعهد اهمیت داشته است. در مقابل، سررسید بازپرداخت در اسناد یکسان نبود؛ گاه موعد صریحی تعیین نمی‌شد و گاه زمان و محل پرداخت به‌طور مشخص ثبت می‌گردید. بنابراین، تعیین سررسید تابع شرایط و ماهیت هر تعهد بود و جزء ثابت همه قراردادها محسوب نمی‌شد.

وثیقه در همه قراردادها وجود نداشت، اما در موارد استفاده، علاوه بر تأمین وام، سازوکاری برای تضمین و اجرای حق طلبکار بود. خانه، زمین، برده و محصول آینده می‌توانستند به‌عنوان وثیقه تعیین شوند و برخی اسناد، اولویت طلبکار و نحوه بهره‌برداری از منافع مال مرهون را نیز مشخص می‌کردند. ازاین‌رو، وثیقه امکان انتقال رابطه اعتباری از مرحله ایجاد تعهد به مرحله اجرای حق در صورت عدم ایفای آن را فراهم می‌کرد.

بررسی اسناد همچنین نشان داد که سررسید و تسویه بدهی لزوماً به پایان رابطه اعتباری نمی‌انجامید؛ زیرا بدهی می‌توانست تمدید شود، بهره یا بهره تنبیهی به آن تعلق گیرد و حقوق طلبکار نسبت به وثیقه استمرار یابد. بنابراین، رابطه اعتباری در اسناد اِگیبی فرایندی مستمر بود که از ایجاد تعهد آغاز می‌شد و تا تسویه، تجدید تعهد یا اجرای حقوق ناشی از عدم پرداخت ادامه می‌یافت.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

Abraham, K. (1997). TCL 13 193: Šušan and Bāṣ. *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires*(1997/53), 46-51.

Csabai, Z. (2018). Antedated Paying of Interest in the Neo-Babylonian and Achaemenid Periods. In T. Grüll (Ed.), *Mobility and Transfer. Studies on Ancient Economy* (pp. 17-34). University of Pécs.

Csabai, Z. (2020). Intercalary Months and Interest-Bearing Loans in Babylonia: A Promissory Note from the Egibi Archive. *Hungarian Assyriological Review*, *1*, 61-73.

Dandamayev, M. A., & Shaki, M. (1992). Contracts. *Encyclopaedia Iranica* (Vol. VI/2–VI/3, pp. 221-226).

Démare-Lafont, S. (2006). dātu ša šarri. La «loi du roi» dans la Babylonie achéménide et séleucide. *Droit Et Cultures*, *52*(2), 13-26.

Dromard, B. (2017). Made Men: Rich Slaves of the Nūr-Sîns and the Egibis. In O. Drewnowska & M. Sandowicz (Eds.), *Fortune and Misfortune in the Ancient Near East: Proceedings of the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw, 21–25 July 2014* (pp. 165-176). Eisenbrauns/Penn State University Press.

Ellis, M. d. J. (1984). Neo-Babylonian Texts in the Yale Babylonian Collection. *Journal of Cuneiform Studies*, *36*, 1-63. https://doi.org/10.2307/1360010

Floor, W. M., Bates, M. L., & Album, S. (1992). Coins and Coinage. *Encyclopaedia Iranica* (Vol. VI/1).

Hunger, H. (1970). Das Archiv des Nabû-ušallim. *Baghdader Mitteilungen*, *5*, 193-204.

Joannès, F. (2000). Strassmaier, Darius 170.

Joannès, F. (2024). Social Aspects of Babylonian Names. In C. Waerzeggers & M. M. Groß (Eds.), *Personal Names in Cuneiform Texts from Babylonia (c. 750–100 BCE)*. Cambridge University Press.

Jursa, M. (1998). *Der Tempelzehnt in Babylonien vom siebenten bis zum dritten Jahrhundert v. Chr*. Ugarit-Verlag.

Jursa, M. (2005). *Neo-Babylonian Legal and Administrative Documents: Typology, Contents, and Archives*. Ugarit-Verlag.

Jursa, M. (2010). *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium B.C.: Economic Geography, Economic Mentalities, Agriculture, the Use of Money and the Problem of Economic Growth*. Ugarit-Verlag.

Kleber, K. (2008). *Tempel und Palast. Die Beziehungen zwischen dem König und dem Eanna-Tempel im spätbabylonischen Uruk*. Ugarit-Verlag.

Oelsner, J., Wells, B., & Wunsch, C. (2003). Mesopotamia: Neo-Babylonian Period. In R. Westbrook (Ed.), *A History of Ancient Near Eastern Law* (Vol. I, pp. 911-974). Brill.

Oppenheim, A. L., Reiner, E., & Brinkman, J. A. (1977). *Ancient Mesopotamia: Portrait of a Dead Civilization* (Revised edition ed.). University of Chicago Press.

Ossendrijver, M. (2018). Babylonian Scholarship and the Calendar during the Reign of Xerxes. In C. Waerzeggers & M. Seire (Eds.), *Xerxes and Babylonia: The Cuneiform Evidence* (pp. 135-163). Peeters.

Panayotov, S. V., & Wunsch, C. (2014). New Light on George Smith's Purchase of the Egibi Archive in 1876 from the Nachlass Mathewson. In M. J. Geller (Ed.), *The Ancient World in an Age of Globalization* (pp. 191-215). Max-Planck-Gesellschaft.

Parker, R. A., & Dubberstein, W. H. (1956). *Babylonian Chronology 626 B.C.–A.D. 75*. Brown University Press.

Powell, M. A. J. (1987). Maße und Gewichte. In D. O. Edzard (Ed.), *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* (Vol. 7, pp. 457-517). Walter de Gruyter.

San Nicolò, M. (1933). Parerga Babyloniaca X–XI. *Archiv Orientalni*, *5*, 284-302.

Shaki, M., & Dandamayev, M. A. (1995). Documents. *Encyclopaedia Iranica* (Vol. VII/5, pp. 457-461).

Spada, G. (2014). Two Old Babylonian Model Contracts. *Cuneiform Digital Library Journal*(2014/2), 1-8.

Strassmaier, J. N. (1897). *Inschriften von Darius, König von Babylon (521–485 v. Chr.)*. E. Pfeiffer.

Tolini, G. (2011). *La Babylonie et l'Iran: les relations d'une province avec le cœur de l'Empire achéménide (539–331 avant notre ère)* [PhD dissertation, Université Paris I – Panthéon-Sorbonne].

Tuplin, C. (1987). The Administration of the Achaemenid Empire. In I. Carradice (Ed.), *Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires: The Ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History* (pp. 109-166). BAR.

Vargyas, P. (2001). *A History of Babylonian Prices in the First Millennium B.C. Vol. I: Prices of the Basic Products*. Heidelberger Orientverlag.

Waerzeggers, C. (2010). Babylonians in Susa: The Travels of Babylonian Businessmen to Susa Reconsidered. In B. Jacobs & R. Rollinger (Eds.), *Der Achämenidenhof / The Achaemenid Court* (pp. 777-813). Harrassowitz.

Watai, Y. (2002). Types of Silver Circulated in Babylonia during the Reign of Darius I. *Bulletin of the Society for Near Eastern Studies in Japan*, *45*(1), 1-17. https://doi.org/10.5356/jorient.45.1

Wunsch, C. (2002). Debt, Interest, Pledge and Forfeiture in the Neo-Babylonian and Early Achaemenid Period: The Evidence from Private Archives. In M. Hudson & M. Van De Mieroop (Eds.), *Debt and Economic Renewal in the Ancient Near East* (pp. 221-255). CDL Press.